Gönderim Tarihi: 15.06.2020

Kabul Tarihi: 15.11.2020

2019 YILI ERZURUM - ERZİNCAN İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2019 Year Erzurum-Erzincan Provinces Surface Research

Yavuz GÜNAŞDI

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı
ygunasdi@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7955-3756

İbrahim ÜNGÖR

Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İlkçağ Tarihi Anabilim Dalı
ibrahimungor@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4600-0933

Alpaslan CEYLAN

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı
acceylan@atauni.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0533-905X

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile 1998 yılından itibaren Erzurum ve Erzincan illerinde yüzey araştırmaları yürütmekteyiz. Bu araştırmalar sayesinde bölge tarihine ışık tutacak önemli merkezler tespit edilmiştir. Tespit edilen merkezler arasında kaleler, höyükler, yerleşim alanları, kaya mezarları, kaya panoları, nekropoller, kurganlar, kaya basamaklı su tünelleri, maden ergitme sahaları gibi önemli yapılar yer almaktadır. Bu merkezlerden elde edilen veriler Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinin özellikle Geç Kalkolitik Çağdan itibaren yoğun bir yerleşime sahne olduğunu göstermektedir. 2019 yılında Erzurum-Erzincan illerinde yaptığımız çalışmalarda 8 kale, 2 höyük, 5 yerleşme, 4 nekropol alanı, 2 kurgan, 1 gözetleme kulesi ve 1 maden ergitme sahası kayıt altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi, Erzurum, Erzincan, Yüzey Araştırması

Abstract

We have been conducting surveys in Erzurum and Erzincan provinces since 1998, with the permission of the Ministry of Culture and Tourism, General Directorate of Cultural Heritage and Museums. Thanks to these researches, important centers that will shed light on the history of the region have been determined. Among the identified centers, there are important structures such as castles, mounds, residential areas, rock tombs, rock panels, necropolises, kurgans, rock-stepped water tunnels, and mine smelting sites. The data obtained from these centers show that the Northeastern Anatolia Region has been a densely populated area since the Late Chalcolithic Age. 8 castles, 2 mounds, 5 settlements, 4 necropolis areas, 2 kurgans, 1 watchtower and 1 mine smelting area were recorded in the works we conducted in Erzurum-Erzincan provinces in 2019.

Keywords: Northeast Anatolia Region, Erzurum, Erzincan, Survey

1. GİRİŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 94949537-161.01-E.758548 sayı ve 16.09.2019 tarihli izinleri ile Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN başkanlığındaki ekip ile yürütülen yüzey araştırması 26 Eylül - 12 Ekim 2019 tarihleri arasında Erzurum ilinde; Aziziye, Çat, Horasan ve Yakutiye ilçelerinde, Erzincan ilinde ise; Çayırlı ve Kemaliye ilçelerinde gerçekleştirilmiştir¹.

Yürütülen çalışmalara Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI, Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Doç. Dr. Nezahat CEYLAN, Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR, Dr. Öğr. Üyesi Gökhan KALMIŞ, Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nur MORKOÇ ve Doktorant Tuğrul BATMAZ katılmıştır. Bakanlık temsilciliği görevini Uzman Aysel KAZAN üstlenmiştir². Yüzey araştırması laboratuvar çalışmaları Murat ÇİFTÇİ, Uğur KARCIOĞLU, Betül NİŞANCI, Emine ÇALBAY, Mehmet Akif ARSLAN, Halil İbrahim YILMAZ, Nazik LAÇİNOK, Tuba ÖKSÜZ ve Ayşe KARAMAN tarafından yürütülmüştür.

Erzurum ve Erzincan illerinde, 1998 yılından itibaren aralıksız bir şekilde yüzey araştırmaları yürütmekteyiz. Araştırmalar neticesinde tespit edilen merkezler, ekip üyeleri tarafından yayına hazırlanarak, bölge tarihine önemli katkılar sağlanmıştır (Ceylan, 2000, s. 181-192; Ceylan, 2001a, s. 71-82; Ceylan, 2002, s. 165-178; Ceylan, 2003, s. 311-324; Ceylan, 2004, s. 263-272; Ceylan, 2005, s. 189-200; Ceylan, 2007, s. 163-182; Ceylan, Bingöl vd. 2008, s. 129-148; Ceylan vd. 2009, s. 133-150; Bingöl, Ceylan vd. 2010, 375-398; Günaşdı, 2011, s. 473-492; Günaşdı, 2012, s. 51-65; Günaşdı vd., 2012, s. 49-70; Özgül ve Ceylan vd., 2013, s. 277-292; Ceylan, Günaşdı vd. 2014, s. 71-92; Günaşdı, 2015, s. 113-131; Özgül, 2015, s. 69-92; Üngör, 2015, s. 432-442; Günaşdı, 2016, s. 113-135; Özgül, 2016, s. 137-157; Ceylan, Bingöl vd., 2016, s. 447-472; Üngör, Özgül, 2016, s. 267-289; Ceylan, Üngör vd., 2017, s. 25-50; Kalmış, 2017, s. 567-588; Ceylan, Günaşdı vd., 2018, s. 85-102; Ceylan, Özgül vd., 2018, s. 169-192; Üngör, 2018, s. 93-129; Ceylan, N. 2019, 635-648; Kalmış, 2019, s. 2028-2053; Karageçi, Günaşdı, 2019, s. 649-667; Karageçi, 2019, s. 49-72; Ceylan, 2020, Ceylan, A., Ceylan, N. vd., 2020, s. 123-142; s. 30-65; Karageçi, 2020, s. 237-262; Kalmış, 2020, s. 155-169; Morkoç, 2020a, s. 98-120; Morkoç, 2020b, s. 67-76; Morkoç, 2020c, s. 240-270).

¹ Desteklerinden dolayı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve Türk Tarih Kurumuna teşekkür ederiz.

² Yüzey araştırmaları sırasında gösterdikleri anlayış ve sağladıkları katkılardan dolayı ekip üyelerine, bakanlık temsilcimiz Aysel KAZAN'a ve bu çalışmanın gerçekleşmesinde büyük katkıları olan Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ömer ÇOMAKLI'ya teşekkür ederiz.

Erzurum-Erzincan illerinde yaptığımız yüzey araştırmaları dışında, 1998 yılından itibaren Kars ve Iğdır illerinde yürüttüğümüz çalışmalar, 2014 yılından itibaren Kafkas Üniversitesi'nden Doç. Dr. Akın BİNGÖL başkanlığındaki ekip tarafından devam ettirilmektedir. Geniş bir yüzölçümüne sahip olan Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde gerçekleştirdiğimiz bu yüzey araştırmalarıyla bölgenin Eskiçağ tarihini aydınlatmayı amaçlamaktayız. (Bingöl, 2016a; Bingöl, 2016b; Bingöl, 2016c; Karageçi 2016; Bingöl, Karageçi, 2017a; Bingöl, Karageçi, 2017b; Karageçi 2017; Ceylan, Bingöl, Karageçi 2018; Bingöl, Karageçi, 2019; Karageçi, Bingöl 2019).

Erzurum-Erzincan illerinde gerçekleştirilen 2019 yılı çalışmaları oldukça verimli geçmiştir. Bölgenin tarihini ve arkeolojisini aydınlatması açısından önemli sonuçlar ortaya koyacağımı düşündüğümüz 18 sit ve 4 kültür varlığı tespit edilmiştir.

2. ERZURUM

2.1. Erzurum - Aziziye

2.1.1. Eğerti Gözetleme Kulesi

Erzurum ilinin 33 km. kuzeybatısında, Aziziye ilçesi, Eğerti köyünün 2 km. kuzeydoğusunda, 2130 m. rakımda yer almaktadır. Gözetleme kulesinin, doğu-batı yönündeki uzunluğu 42 m., kuzey-güney doğrultulu genişliği ise 22 m.'dir. Gözetleme kulesinin hemen batısından Erzurum-İspir, İspir-Rize karayolu geçmektedir. Güneydoğusunda Gedik Yaylası bulunan gözetleme kulesinin güney tarafı ormanlık olup, çevresi yüksek tepelerle çevrilidir. Merkezin özellikle güneyi ve batısı uçurumdur. Gözetleme kulesinin doğusu ve kuzeyi tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Gözetleme kulesinin çevresi hayvancılık açısından elverişlidir. Gözetleme kulesinin güney ve kuzeyinde su kaynakları bulunur. Gözetleme kulesinin güneyinden Serçeme deresinin bir kolu geçmektedir. Merkezde, çok sayıda kaçak kazı izi mevcuttur. Bu kazılar merkezi oldukça tahrip etmiştir. Kulenin doğu ve batı tarafındaki yerleşim alanları, mimari kalıntılardan takip edilebilmektedir. Gözetleme kulesinin batı ve kuzey eteklerinde tek sıra şeklindeki duvar kalıntısı yer almaktadır. Gözetleme kulesinin girişi doğu tarafındadır. Araştırmalar sırasında tespit edilen keramik verileri Geç Demir Çağ ve Orta Çağ dönemine aittir (**Foto 1, 17**).

2.1.2. Söğütlü Kurgan Alanı

Erzurum ilinin 13 km. batısında, Aziziye ilçesi, Söğütlü köyünün 2 km. kuzeybatısında, 2090 m. rakımda yer almaktadır. Alanda 5 kurgan tespit

edilmiştir. Kurgan alanı, yayla yolu tarafından ikiye bölünmüş olup, yolun sağ tarafında kalan kurgan 3 x 5 m. ebatlarında, sol tarafındaki kurgan ise 7 x 8 m. ölçülerindedir. Kurganları çevreleyen taşların ebatları 140 x 120 cm. ile 130 x 90 cm. arasında değişmektedir. Bu kurganların yerden yüksekliği ortalama 50 x 60 cm. kadardır. Kurgan alanında kaçak kazı izlerine rastlanmaktadır. Kaçak kazılar sonucu kurgandaki mimari yapılar kısmen görülebilmektedir (**Foto 2**).

2.2. Erzurum - Çat

2.2.1. Bozyazı Kurganı-II

Erzurum ilinin 64 km. güneybatısında, Çat ilçesine bağlı Parmaksız köyünün 2 km. batısında taşlık bir alanda, 2018 yılında tespit ettiğimiz Bozyazı Kalesi'nin 1 km. güneyinde yer almaktadır (Ceylan, A., Ceylan, N. vd., 2020, s. 125). Yer yer kaçak kazı izlerine rastlanan kurganın etrafında, uydu kurgan denilen küçük çaplı mezarlar vardır. Kurganın 25 m. güneyindeki düzlük bir alanda 5 x 6, 6 x 7 m. ölçülerinde mezar yapıları mevcuttur. Alanın taşlı olmasından dolayı mimari yapılar fazla belirgin değildir (**Foto 3**).

2.2.2. Yarmak Kalesi ve Nekropol Alanı

Erzurum ilinin 42 km. güneybatısında, Çat ilçesinin 5 km. kuzeybatısında bulunan Yarmak köyünün yaklaşık 500 m. kuzeydoğusunda, 1910 m. rakımda yer almaktadır. Yarmak Kalesi doğal yüksek bir tepe üzerine doğu-batı doğrultulu kurulmuştur. Kale üzerinde çok sayıda mimari yapı izi mevcuttur. Merkez, su kaynakları açısından zengin, hayvancılık için elverişli bir konumdadır. Karasu Nehrinin kollarından biri, kalenin kuzeyinden gelip güneyine doğru akmaktadır. Kale, Yavi-Tercan yolunun kuzeyinde ve yolu kontrol eden stratejik bir noktadadır. Kuzeyi ve batısı yüksek bir uçuruma açılmaktadır. Girişi muhtemelen güneydoğu tarafındadır. Kalenin doğu tarafında kaleden ayrı olarak küçük bir tepe vardır. Bu tepenin kutsal bir alan olma ihtimali yüksektir. Kalenin doğu, güney ve güneydoğusundaki yerleşim alanlarının mimari yapıları belirgindir. Kalede tespit edilen mimari yapıların inşasında kullanılan taşlar 30 x 30, 30 x 40, 30 x 50 cm. ölçülerindedir. Kale, keramik verisi açısından oldukça zengindir. Kalede yer yer kaçak kazı izlerine rastlanmaktadır. Kalenin batı eteğinde 4,30 x 5,60 m. ebatlarında yuvarlak planlı bir nekropol bulunmaktadır. Mezar etrafındaki temel taşları 70x45 cm., aralarındaki destek taşları ise 25x35 cm. ebatlarındadır. Çalışmalar sırasında tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ, Orta Demir Çağ (Urartu) ve Orta Çağ dönemine aittir (**Foto 4, 18**).

2.3. Erzurum-Horasan

2.3.1. Aras Kalesi

Erzurum ilinin 133 km. doğusunda, Horasan ilçesinin 13 km. güneydoğusunda yer alan Aras köyünün yaklaşık 1 km. güneybatısında, 1710 m. rakımda doğal bir tepe üzerine kurulmuştur. Kalenin hemen batısından Erzurum-Ağrı karayolu geçmektedir. Kale, bu yolun yaklaşık 2 km. doğusundadır. Kalenin kuzeyinden Aras köyüne giden yol geçmektedir. Kale, kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu 36 m. kuzeybatı, güneydoğu doğrultulu 26 m. uzunluğa sahiptir. Kalenin zeminden yüksekliği yaklaşık 15 m.'dir. Dört tarafı tarım arazileri ile çevrili olan kale, hayvancılık açısından da elverişli bir konuma sahiptir. Etrafı yüksek dağlarla çevrili olan kale, stratejik bir konumda yer alır. Kalenin hemen kuzeyinden Aras nehrinin kollarından biri geçmektedir. Kalenin üzerinde mimari yapıların olduğu görülmektedir. Bu mimari yapıların bazıları çökmüş, bazıları ise kaçak kazılar sonucu tahrip olmuştur. Özellikle kuzey tarafında büyük bir kaçak kazı çukuru mevcuttur. Kalenin batı eteklerinde mezar ve yerleşim alanı olarak kullanıldığını düşündüğümüz yapılar vardır. Mezarlık olarak düşünülen yapı doğu-batı doğrultuludur. Araştırmalar sırasında tespit edilen keramik verileri Erken Demir Çağ ve Orta Demir Çağ (Urartu) dönemine aittir (Foto 5, 19).

2.3.2. Yarboğazı Kalesi ve Mağara Yerleşmesi

Erzurum ilinin 98 km. doğusunda, Horasan ilçesinin 13 km. güneyinde, Yarboğazı köyünün yaklaşık 100 m. batısında, 1810 m. rakımda yer almaktadır. Köyün yaklaşık 500 m. güneybatısında yükselen kayalığın güney yamacında anakaya oyularak oluşturulmuştur. Kale, köy zemininden 40 m. yüksektedir. Kaçak kazıların fazla olması sebebiyle kale oldukça tahrip olmuştur. Doğusundan yol ağı, kuzeyinden ise küçük bir dere geçmektedir. Tepenin güney kısmında iki katlı bir kaya yerleşmesi vardır. Bu yerleşmede sur alanları kandil boşlukları ve yerleşim yerleri vardır. Bu yerleşim yerinin uzunluğu 7,5 m., genişliği ise 2,5 m.'dir. Kuzeybatısında tarım arazileri bulunur. Hayvancılık için oldukça elverişli bir noktadadır. Tepenin hemen batı tarafı ise yüksek dağlarla çevrilidir. Güneybatısında sur duvar kalıntısı izlenmektedir. Kalenin giriş kapısı ise güney tarafındadır. Kalede tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ ve Orta Çağ dönemine aittir (Foto 6, 20).

2.3.3. Yazılıtaş Kalesi

Erzurum ilinin 86 km. doğusunda, Horasan ilçesine bağlı Yazılıtaş

köyünün 1 km. doğusunda, 2380 m. rakımda yer alır. Kale, bölgenin en yüksek kalelerinden biridir. Kalenin 2,5 km. batısında Yazılıtaş Yazıtı bulunmaktadır (Köniq, 1955-57: 196; Ceylan, 2001b: 40 vd.; Payne, 2006: 68 vd.). Kale, Çavuştepe’de olduğu gibi iki kademeli bir yapıdadır (Erzen, 1978). Kale ve çevresinde kaçak kazı izleri vardır. Kaledeki kaçak kazılar sonucunda ortaya çıkan mimari yapılar Van/Yoncatepe’deki saray yapılarına benzemektedir (Belli, Konyar, 2000: s. 181-190). Kalenin kuzeydoğusu yüksek dağlarla çevrilidir. Güney ve güneybatısında tarım arazileri vardır. Kalenin güneyinden, Erzurum-Ağrı yolu geçmektedir. Ayrıca güney eteklerinde küçük bir dere vardır. Doğal yolları kontrol altında tutan kalenin kiklopik teknikte yapılmış sur duvarlarında büyük sal taşlar kullanılmıştır. Bu taşlar 95 x 45, 45 x 25, 80 x 35 cm. boyutlarındadır. Kalenin kuzeyinde ve güneyinde uçurum vardır. Kalenin giriş kısmı ve nekropol alanı ise güneydoğusundadır. Kuzey ve güney olmak üzere iki kısımdan oluşan kalenin kuzey taraftaki kısmının doğu-batı uzunluğu 53 m., kuzey-güney uzunluğu ise 50 m.’dir. Güney tarafındaki kısım ise doğu-batı yönünde 10 m. uzunluğunda, kuzey-güney yönünde ise 38 m. uzunluğundadır. Bu iki yapı, 110 m.’lik bir sur duvarı ile birbirine bağlanmıştır. Bu sur duvarındaki taşların ölçüleri 80 x 120, 140 x 70, 75 x 40 cm. ölçülerindedir. Araştırmalar sırasında tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ, Orta Demir Çağ (Urartu) ve Orta Çağ dönemine aittir. Önümüzdeki yıllarda kalede çalışmaya devam edeceğiz. Bir an önce bu kalede kurtarma kazısı yapılması gerekmektedir (**Foto 7, 21**).

2.3.4. Yazılıtaş Yerleşmesi

Erzurum ilinin 86 km. doğusunda, Horasan ilçesine bağlı Yazılıtaş köyünün 1 km. kuzeyinde, 2100 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşmede ölçüleri 12 x 13, 8 x 10 m. olan kare planlı mimari yapılar bulunmaktadır. Yerleşme ve çevresinde, çok sayıda kaçak kazı alanı mevcuttur. Araştırmalar sırasında tespit edilen keramik verileri Orta Çağ dönemine aittir.

2.3.5. Yeşilöz Höyük

Erzurum ilinin 86 km. doğusunda, Horasan ilçesinin 15 km. güneydoğusunda, Yeşilöz köyünün 300 m. güneyinde, Sekman köyüne giden yolun batısında, 1840 m. rakımda yer almaktadır. Höyüğün kuzey-güney uzunluğu 18 m., doğu-batı uzunluğu ise 16 m.’dir. Höyüğün bir kısmı yol yapımı nedeni ile tahrip edilmiştir. Höyük üzerinde kaçak kazı çukurları bulunmaktadır. Höyüğün kuzeyinden köy deresi geçmektedir. Çevresinde verimli tarım arazileri vardır. Araştırmalar sırasında tespit edilen keramik verileri Orta Çağ dönemine aittir (**Foto 8**).

2.4. Erzurum- Yakutiye

2.4.1. Akkız Yerleşmesi

Erzurum-Tortum karayolun 22. km.'sinde Yakutiye ilçesine bağlı Söğütyanı köyünün yaklaşık 4 km. güneydoğusunda, 1940 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşmenin kuzey tarafında bir su kaynağı bulunmaktadır. Yerleşim alanında 7 adet mimari yapı vardır. Alanın kuzeyinde mimari yapıların taşları kullanılarak sonradan inşa edilmiş kuşatma duvarı mevcuttur. Bu alanın hemen altında bir mağara yerleşmesi bulunur. Kayaların kolay şekil almasından dolayı birçok alan ortaya çıkmıştır. Korunaklı bir yapıya sahip olan yerleşim yerinde tahribat oldukça fazladır.

Mimari yapılar 2 m.'lik duvarlar ile birbirine bağlıdır. Birbirine bitişik şekilde inşa edilmiş olan duvarların günümüze kadar ulaşan yüksekliği yaklaşık olarak 1,5 m.'dir.

Doğu-batı doğrultulu olan yerleşim alanı 3 kademeli bir şekilde inşa edilmiştir. Doğu tarafındaki yerleşim alanları dikdörtgen planlı olup 2 tanesi 8 x 14 m. çapında diğer ikisi ise 6 x 10 m. boyutlarındadır. Yerleşmenin batı kısmındaki alanlar ise yuvarlak ve kare planlıdır. Bu yapılar 8 x 7, 9 x 8 m. ölçülerindedir. Yerleşme alanı çalılık ve otlarla kaplı olduğu için keramik verisi azdır. Araştırmalar sırasında tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ dönemine aittir (**Foto 9, 22**).

2.4.2. Güngörmez Kalesi

Erzurum ilinin 35 km. kuzeyinde, Yakutiye ilçesine bağlı Dumlu Mahallesi, Güngörmez köyünün hemen batı tarafında, sarp bir kayalık üzerine inşa edilmiştir. Fırat Nehri'nin önemli kaynaklarından olan Dumlu Suyu kaynağını kalenin yakınlarındaki yayladan almaktadır. Bu bakımdan kalenin, çevredeki su kaynaklarını kontrol için inşa edildiği düşünülmektedir. Kale, hemen güneyinde bulunan vadiyi kontrol etmesi açısından oldukça stratejik konumda yer alır.

Büyük blok taşlarla oluşturulmuş yaklaşık 5 m.'lik bir kısmı günümüze kadar ayakta kalmayı başarabilen sur duvarları kiklopik teknikte inşa edilmiştir. Kalenin ikinci sur duvarı vardır. Bu duvar ise yaklaşık 2,5 x 3 m. yüksekliğindedir. Sur duvarları yaklaşık olarak 2 m. genişliğine sahiptir. Kalenin giriş kapısı güneybatı tarafta yer almaktadır. Kalede, çok sayıda kaçak kazı izine rastlanılmaktadır. Tespit edilen keramik verileri kalenin, İlk Tunç Çağ'dan itibaren yerleşim gördüğünü göstermektedir (Günaşdı, 2013, s. 136) (**Foto 10**).

2.4.3. Kırıklar Kalesi

Erzurum-Tortum karayolun 22. km.'sinde, Yakutiye ilçesine bağlı Söğütyanı köyünün yaklaşık 3 km. güneyinde, Erzurum - Tortum karayolunun ise 1,5 km. güneyinde, 1940 m. rakımda yer almaktadır. Kale, doğu-batı doğrultulu 70 m. uzunluğunda, güney-kuzey doğrultulu ise 40 m. genişliğindedir. Kalenin zeminden yüksekliği 20 m.'dir. Kale üzerinde 6 adet kaçak kazı alanı mevcuttur. Kalenin doğu tarafı yerleşim için oldukça uygundur. Batı tarafı tarım için elverişli araziler ile çevrilidir. Yuvarlak planlı bir yapıya sahip olan kalenin kuzey ve güneyinde çift kademeli sur duvarları ile desteklenmiş mimari yapılar bulunmaktadır. Kalenin batısından Köşk deresi geçmektedir. Kalenin, batı ve güneybatı yönünde olmak üzere iki adet girişi bulunmaktadır. Güneybatı kısmındaki giriş açıklığı 2 m.'dir. Kalenin üzerindeki otlanma ve tahribat nedeni ile yerleşim alanları net olarak izlenmemektedir. Ancak kaçak kazıların çok olması, çok sayıda keramik verisine ulaşmamızı sağlamıştır. Araştırmalar sırasında tespit edilen keramik verileri Geç Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağ ve Erken Demir Çağ dönemine aittir (**Foto 11, 23**).

3. ERZİNCAN

3.1. Erzincan - Çayırılı

3.1.1. Arıtaş Höyük

Erzincan ilinin 79 km. doğusunda, Çayırılı ilçesinin 2,5 km. batısında, Arıtaş Mezrasının 2,5 km. doğusunda, 1620 m. rakımda yer almaktadır. Höyüğün batısından Çayırdere geçmektedir. Höyük doğu – batı doğrultulu 48 m. uzunluğunda, kuzey - güney doğrultulu 35 m. genişliğindedir. Höyükte kaçak kazı izleri mevcuttur. Konum itibarı ile bölgeye hâkim bir noktadadır (**Foto 12**).

3.1.2. Arıtaş Kalesi

Erzincan ilinin 79 km. doğusunda, Çayırılı ilçe merkezinin 2,5 km. batısında, 1680 m. rakımda yer almaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı yönlü inşa edilmiş olan kalenin zeminden yüksekliği 20 m.'dir. Kalenin iki tarafından da dereler geçmektedir. Kalenin etrafında yer yer sur duvarı kalıntıları görülmektedir. Kalenin içindeki mimari yapılar takip edilmekle birlikte, kaçak kazı izleri mevcuttur (**Foto 13**).

3.1.3. Tuzla Taşları Nekropol Alanı

Erzincan ilinin 79 km. doğusunda, Çayırılı ilçe merkezinin yaklaşık olarak 1,5 km. güneybatısında, 1620 m. rakımda yer almaktadır. Nekropol

alanı, doğu-batı doğrultulu 60 m. genişliğinde, kuzey-güney doğrultulu 85 m. uzunluğundadır. Nekropol alanının batısından Mans Çayı geçmektedir. Etrafında verimli tarım arazileri mevcuttur. Nekropol alanında belirgin bir biçimde 15 mezar tespit edilmiştir. Bu mezarların hemen hepsinde kaçak kazı yapıldığı görülmektedir. Mezarların 14'ü dikdörtgen planlıdır. Bir tanesi ise, 90 x 90 cm. çapında oval şekilli olarak dikkati çekmektedir. Dikdörtgen biçimli mezarlar ana kayaya oyulmuş vaziyette olup ölçüleri; 180 x 80 cm., 120 x 90 cm., 180 x 70 cm.'dir. Mezarlarda yön eşdeğerliliği yoktur ve belli bir plan dâhilinde yapılmadığı görülür. Soyulmuş dikdörtgen biçimli mezarlardan birinin dromoslu yapıya sahip olması dikkat çekicidir (**Foto 14**).

3.2. Erzincan – Kemaliye

3.2.1. Çat Yerleşmesi

Erzincan ili, Kemaliye ilçesinin 24 km. güneydoğusunda, Çat köyünün 500 m. güneydoğusunda 995 m. rakımda yer almaktadır. Anakaya doğu-batı doğrultulu oyularak mekânlar oluşturulmuştur. Yerleşmenin güney tarafından köy deresi geçmektedir. Yerleşmeler, güneye doğru devam etmektedir. Yerleşme yerinde çok sayıda keramik verisine rastlanmaktadır. Yerleşmenin doğusunda yine içi taşlarla dolu pithoslar vardır. Bu pithosların birçoğu kaçak kazılar yüzünden tahrip olmuştur. Araştırmalar sırasında tespit edilen keramik verileri Helenistik ve Orta Çağ dönemine aittir (**Foto 15, 24**).

3.2.2. Kemaliye Kalesi ve Yerleşmesi

Erzincan ilinin 151 km. güneybatısında, Kemaliye ilçe merkezinin güneybatısında bulunan tepelik alanın en yüksek noktasında, 1182 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşmenin güneybatısından Fırat Nehri geçmektedir. Fırat Nehri, tepenin kuzeyinden gelip, doğusundan geçtikten sonra güneye doğru devam etmektedir. Merkezin güneybatısında geniş bir sur kalıntısı tespit edilmiştir. Kaçak kazı alanlarına rastlanılmıştır. Kemaliye ilçesinin güneybatısında bulunan tepelik alanın en yüksek noktasındaki yerleşim yeri, ilçenin kuzeydoğusundaki yerleşmenin eteklerinde yer almaktadır. Bu bölgenin güneybatısında geniş bir sur kalıntısı vardır. Bu mimari yapının ölçüleri kuzey-güney doğrultulu 10 m. doğu-batı doğrultulu ise 12 m.'dir. Yerleşmenin güneybatısındaki tepede, bir yerleşim yerinin daha olduğu tespit edilmiştir. Tepenin eteklerinde de yerleşim yerlerinin olduğu görülmektedir. Yerleşmenin olduğu tepenin üst kısmı düzlük olmasına rağmen herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Yerleşmenin hemen kuzeyinde bulunan tepenin eteğinde sivri bir tepecik bulunmaktadır. Bu tepeciğin eteğinde bir yerleşme daha tespit edilmiştir. İlçenin hemen üst

kısımında helikopter pisti olarak düzenlenmiş alanda herhangi bir keramik verisine rastlanmamıştır. Tepenin aşağı yamacında yerleşme olduğunu düşündüğümüz kısımdan alınan keramik verileri Orta Çağ özelliği göstermektedir. Aşağı doğru olan yerleşmede künk parçaları tespit edilmiştir. Bu tespitimizle beraber bölgede su taşımak için bir imarın yapıldığı kanısına varılmıştır. Araştırmalar sırasında tespit edilen keramik verileri Orta Çağ dönemine aittir (**Foto 16, 25**).

3.2.3. Karşılar Mevki Yerleşmesi ve Maden Ergitme Sahası

Erzincan ili Kemaliye ilçesinin 26 km. güneydoğusunda, Demir köyünün 300 m. batısında, 970 m. rakımda yer alan Karşılar Mevki Yerleşmesi ve Maden Ergitme Sahasında çok sayıda keramik verisi tespit edilmiştir. Alanda yapmış olduğumuz çalışmalarda birçok demir madeni cürufu görülmüştür. Ayrıca araştırmalarımızda kırık pithos parçalarına rastlanılmıştır. Maden ergitme sahası şu anda yöre halkı tarafından tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Araştırmalar sırasında tespit edilen keramik verileri Helenistik ve Orta Çağ dönemlerine aittir.

4. SONUÇ

2019 yılı Erzurum-Erzincan illeri yüzey araştırması oldukça verimli geçmiş ve bu çalışma döneminde 8 kale, 2 höyük, 5 yerleşme, 4 nekropol alanı, 2 kurgan, 1 gözetleme kulesi ve 1 maden ergitme sahası kayıt altına alınmıştır. Tespit edilen merkezlerden Yazılıtaş Kalesinin bölge tarihi açısından oldukça önemli olduğu anlaşılmıştır. Bu kalede ilerleyen dönemlerde çalışmalarımız devam edecek olup acilen bir kurtarma kazısı yapılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Daha önceki yıllarda tespit ettiğimiz kurgan alanları ile 2019 çalışma döneminde kayıt altına aldığımız 2 kurgan alanında kazı çalışması yapılması takdirinde önemli bulgulara ulaşılacağı kanaatindeyiz. Önceki yıllarda kayıt altına aldığımız maden ergitme sahalarına 2019 yılında bir yenisi daha eklenmiştir. Araştırmalar sırasında tespit edilen keramik verileri tarihlendirme konusunda bizlere önemli bilgiler vermiştir. Özellikle Geç Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağ, Orta Demir Çağ, Helenistik ve Orta Çağ dönemine ait keramiklerin daha yoğun olarak karşımıza çıktığı görülmüştür. Merkezlerin tamamında kaçak kazı izlerine rastlanılmıştır.

5. KAYNAKLAR

- Belli, O. – Konyar, E. (2000). Van-Yoncatepe kalesi ve nekropolü kazıları. *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, Ankara, s. 181-190.
- Bingöl, A. (2016a). 2014 Kars-Iğdır illeri yüzey araştırmaları. 33. *Araştırma*

Sonuçları Toplantısı-II, s. 131-144.

- Bingöl A. (2016b). Kars ve çevresinde Karaz yerleşmeleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18, s. 487-502.
- Bingöl A. (2016c). Ziyarettepe kalesi ve nekropolisinden küçük arkeolojik buluntular. *Seleucia* 6, s. 287-300.
- Bingöl, A. & Ceylan, A., vd. (2010). 2008 yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır illeri yüzey araştırmaları. 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara, s. 375-398.
- Bingöl, A. & Karageçi M. (2017a). 2015 Kars-Iğdır illeri yüzey araştırmaları. 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, s. 265-280.
- Bingöl, A. & Karageçi M. (2017b). Kars-Iğdır illeri yüzey araştırmaları 2016. 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, s. 27-40.
- Bingöl, A. & Karageçi M. (2019). 2017 yılı Kars-Iğdır illeri yüzey araştırmaları. 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, s. 101-114.
- Ceylan, A. (2000). 1998 yılı Erzincan yüzey araştırması. 17. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara, s. 181-192.
- Ceylan, A. (2001a). 1999 yılı Erzincan ve Erzurum yüzey araştırması. 18. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, s. 71-82.
- Ceylan, A. (2001b). *Sarıkamış tarihi ve arkeolojik araştırmalar*, Erzurum.
- Ceylan, A. (2002). 2000 yılı Erzincan ve Erzurum illeri yüzey araştırmaları. 19. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara, s. 165-178.
- Ceylan, A. (2003). 2001 yılı Erzincan, Erzurum ve Kars illeri yüzey araştırmaları. 20. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara, s. 311-324.
- Ceylan, A. (2004). 2002 yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır illeri yüzey araştırmaları. 21. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara, s. 263-272.
- Ceylan, A. (2005). 2003 yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır illeri yüzey araştırmaları. 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara, s. 189-200.
- Ceylan, A. (2007). 2005 yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır illeri yüzey araştırmaları. 24. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, Ankara, s. 163-182.
- Ceylan, A. (2020). 2009 yılı Erzurum, Erzincan ve Kars illeri yüzey araştırmalarının bir değerlendirmesi. *Kafdağı* Cilt: 5, Sayı: 1, Erzurum, s. 30-65.
- Ceylan, A. & Bingöl, A. vd. (2008). 2006 yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır illeri yüzey araştırmaları. 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-III*, Ankara, s. 129-148.
- Ceylan, A., & Bingöl, A. vd. (2009). 2007 yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır illeri yüzey araştırmaları. 26. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara, s. 133-150.
- Ceylan, A. & Bingöl, A., vd. (2016). 2014 yılı Erzincan-Erzurum illeri yüzey araştırmaları. 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, Ankara, s. 447-472.
- Ceylan, A., Bingöl A. & Karageçi, M. (2018). *Eskiçağ'da Kars kaleleri*, Erzurum.
- Ceylan, A. & Ceylan, N., vd. (2020). 2018 yılı Erzurum-Erzincan illeri yüzey araştırması. 37. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, Ankara, s. 123-142.
- Ceylan, A. & Günaşdı, Y., vd. (2018). Erzincan-Erzurum illeri yüzey araştırması (2016). 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, Bursa, s. 85-102.

- Ceylan, A. & Özgül, O., vd. (2019). 2017 yılı Erzincan-Erzurum illeri yüzey araştırmaları. 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, Ankara, s. 169-192.
- Ceylan, A. & Üngör, İ., vd. (2017). 2015 yılı Erzincan-Erzurum illeri yüzey araştırmaları. 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Edirne, s. 25-50.
- Ceylan, N. (2019). Çayırli tarihine ışık tutan yerleşme: Saygılı höyük. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24, s. 635-648.
- Ceylan, N. & Günaşdı, Y., A. Bingöl vd. (2014). 2013 yılı Erzincan-Erzurum illeri yüzey araştırmaları. 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara, s. 71-92.
- Erzen, A. (1978). *Çavuştepe I, M.Ö. 7. Yüzyıl Urartu Mimarlık Anıtları ve Ortaçağ Nekropolü*, Ankara.
- Günaşdı, Y. (2011). Eskiçağda Şenkaya. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* IV/2, s. 473-492.
- Günaşdı, Y. (2012). Erzurum ovasında önemli bir merkez: Değirmenler höyük. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10, s. 51-65.
- Günaşdı, Y. (2013). Karasu (Yukarı) havzasındaki tarihi ve arkeolojik veriler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Günaşdı, Y. (2015). Erzincan Sırataşlar kalesi. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 5/9, s. 113-131.
- Günaşdı, Y. (2016). Geçitler ülkesinde önemli bir Urartu kalesi: Avnik. *TÜBA-AR* 19, s. 113-135.
- Günaşdı, Y. & Bingöl, A. vd. (2012). 2010 yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır illeri yüzey araştırmaları. 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-III*, Ankara, s. 49-70.
- Kalmış, G. (2017). Erzurum ve çevresinde tespit edilen Urartu sulama sistemleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 4/13, s. 567-588.
- Kalmış, G. (2019). Erzurum'da önemli bir Tunç çağı merkezi: Aşkale höyük. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 6/4, s. 2028-2053.
- Kalmış, G. (2020). Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde tespit edilen Köroğlu kaleleri. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 15/1, s. 155-169.
- Karageçi, M. (2016). Borluk Vadisi erken Demir çağı Mezarı. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Ek Sayı 1*, Kars, s. 253-265.
- Karageçi, M. (2017). Yüzey araştırmaları ışığında Kars bölgesi Tunç çağı kaleleri. *Prof. Dr. Recep Yıldırım Armağan Kitabı*, Ed. P. Pınarcık, B. Gökçe, M. S. Erkek, S. C. Kandal, Ankara, s. 299-328.
- Karageçi, M. (2019). Yüzey araştırmaları ışığında Kars-Digor ilçesi'nin eskiçağ tarihi. *Kars ve Kafkasya Tarihi Hakkında Yazılar içinde* (ss. 49-72). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Karageçi, M. (2020). Erzincan'da önemli bir Urartu merkezi: Üçpınar Kalesi, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, s. 237-262.
- Karageçi, M. & Bingöl, A. (2019). 2018 yılı Kars-Iğdır illeri yüzey araştırmaları. 37. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-III*, s. 63-82.
- Karageçi, M. & Günaşdı, Y. (2019). Erzurum'da önemli bir Urartu kalesi: Harami

- kale. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24, s. 649-667.
- Köniq, F. W. (1955-57). *Handbuch der chaldischen inschriften, archiv für orientforschung herausgegeben von Ernst Weidner, Beiheft 8, Graz.*
- Morkoç, A. N. (2020a). Erzurum ili Palandöken ilçesi höyük ve yerleşmeleri. *Kafdağı* 5/1, s. 98-120.
- Morkoç, A. N. (2020b). Kuzeydoğu Anadolu’da önemli bir yerleşme-Danamayalı. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 2020 Sonbahar Özel Sayı I/I, s. 64-76.
- Morkoç, A. N. (2020c). Erzurum’da önemli höyükler: Gökçeşeyh Höyük I-II. 2. *Uluslararası Multidisipliner Sosyal Bilimler Kongresi*, s. 240-270.
- Özgül, O. (2015). Erzurum Tortum’da önemli bir Urartu kalesi: Kapıkaya. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 5/9, s. 69-92.
- Özgül, O. (2016). Erzurum’da stratejik bir Urartu kalesi: Tepeköy (Pir Ali Baba). *TÜBA-AR* 19, s. 137-157.
- Özgül, O. & Ceylan, A., vd. (2013). 2011 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüze Araştırmaları. 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara, s. 277-292.
- Payne, M. R. (2006). *Urartu Çivi Yazılı Belgeler Kataloğu*, İstanbul.
- Üngör, İ. (2015). Urartu Kale Kazıları (Pasinler Kalesi). *Uluslararası Doğu Anadolu Güney Kafkasya Kültürleri Sempozyumu Bildiriler II*, s. 432-442.
- Üngör, İ. (2018). Urartu Devleti’nin Kuzey Bölgesinde Önemli Bir Kale: Tuzla Kalesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 5/17, s. 93-129.
- Üngör, İ. & Bingöl, A., vd. (2014). 2012 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüze Araştırmaları. 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, Ankara, s. 61-77.
- Üngör, İ. ve Özgül, O. (2016). Otlukbeli’nde Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17, s. 267-289.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Eğırti Gözetleme Kulesi

Fotoğraf 2. Söğütlü Kurgan Alanı

Fotoğraf 3. Bozyazı Kurganı II

Fotoğraf 4. Yarmak Kalesi ve Nekropol Alanı

Fotoğraf 5. Aras Kalesi

Fotoğraf 6. Yarboğazı Kalesi ve Mağara Yerleşmesi

Fotoğraf 7. Yazılıtaş Kalesi

Fotoğraf 8. Yeşilöz Höyük

Fotoğraf 9. Akkız Yerleşmesi

Fotoğraf 10. Güngörmez Kalesi

Fotoğraf 11. Kırıklar Kalesi

Fotoğraf 12. Arıtış Höyük

Fotoğraf 13. Arıtış Kalesi

Fotoğraf 14. Tuzla Taşları Nekropol Alanı

Fotoğraf 15. Çat Yerleşmesi

Fotoğraf 16. Kemaliye Kalesi ve Yerleşmesi

Fotoğraf 17. Eğerti Gözetleme Kulesi

Fotoğraf 18. Yarmak Kalesi ve Nekropol Alanı

Fotoğraf 19. Aras Kalesi

Fotoğraf 20. Yarboğazı Kalesi ve Mağara Yerleşmesi

Fotoğraf 21. Yazılıtaş Kalesi

Fotoğraf 22. Akkız Yerleşmesi

Fotoğraf 23. Kırıklar Kalesi

Fotoğraf 24. Çat Yerleşmesi

Fotoğraf 25. Kemaliye Kalesi ve Yerleşmesi